

SAHAKOSKEN LUONTOPOLKU

Haminan kaupunki
Ympäristönsuojelu 2020

Luontopolkuesite on koottu WWF:n laatiman opastaulun ja rastiohjeiden pohjalta.

TERVETULOA SAHAKOSKEN LUONTOPOLULLE!

Sahakosken luontopolku johdattaa kulkijan tutustumaan koski- ja jokiluontoon sekä rehevään lehtokasvillisuuteen. Sahakosken luontopolku kiertää Sahakosken rantaa pitkin johtaen alas koskisuvannon rannalle. Takaisin lähtöpisteeseen kuljetaan polun ja metsätien pohjaa pitkin rehevän lehdon läpi.

Polulla on pituutta n. 350 m.

Polulla ei ole erillisiä rastitauluja, mutta polkua ja oheista karttaa seuraamalla reitti löytyy.

Muista, että tarkkaillen ja havainnoiden huomaa kaikenlaista!

KULKIJALLE OHJEEKSI:

- Luontopolulla pärjää yleensä tavallisin lenkkikengin
- Kasveja ja eläimiä ei saa häiritä tai vahingoittaa
- Roskaaminenkin on rikkomus!

SAHAKOSKEN LUONTOPOLKU

Osoite: Sahakoskentie 50, Valtatie 26 varrella Myllykylässä.
Polulle pääsee vain pyörätietä pitkin, auton voi parkkeerata esim. valtatie 26 länsipuolelle Horessootin luontopolun aloituspaikalle tai Myllykylän palvelukeskuksen pihalle, osoite Myllykyläntie 193.

Karttakoordinaatit (lähtöpaikalle opastaulun luokse):

N 67° 24.263'

E 27° 51.1742'

Ylläpitäjä:

Haminan kaupunki / Aluepalvelut ja ympäristönsuojelu
Puistokatu 2
49400 Hamina

Hätätilanteessa soita yleiseen hätänumeroon 112

MIKSI VEHKAJOEN VESISTÖ ON SUOJELUN ARVOINEN?

Vehkajoen vesistö on miltei ainoa jokseenkin luonnontilaisena ja puhtaana säilynyt joki- ja järvivesistö Etelä-Suomessa. Vesistöalueella on harvinaista se, että alueella ei ole teollisuutta eikä turvetuotantoa. Joki on jo ammoisilta ajoilta ollut leimaa-antava Vehkalahden (nykyisen Haminan) asutukselle. Vesistön järvien, jokien ja koskien luonto – sekä eläimistö että kasvisto – on ainutlaatuinen, minkä vuoksi se pitää säilyttää jälkipolville.

Vehkajoen vesistön järvissä on harvinaisia, näyttäviä vesikasveja, mm. Salmentojärvestä löytyy kaksi lumme- ja ulpukkalajia, jotka eivät siedä suuria vedenpinnan vaihteluja. Harvinaisimmista vesistön vesikasveista mainittakoon varstasara ja kilpukka.

Vehkajoen rannalla on runsaasti erityisen arvokkaita rantalehtoja. Rehevää lehtokasvillisuutta täydentää arvokas rantakasvusto.

Vesistön kosket eivät ole vain viehättäviä maiseman elävöittäjiä, vaan koskissa vesi hapettuu, kosket vaikuttavat edullisesti ympäröivään ilmastoon ja kosket tarjoavat kutu- ja suojapaikkoja kaloille, ennen muuta arvokaloille.

Koskissa on oma ainutlaatuinen kasvillisuutensa ja eläimistönsä, joka on sopeutunut nimenomaan virtaavaan veteen. Linnuista voidaan mainita erikseen koskikara (*Cinclus cinclus*). Koskikara on kottaraisen kokoinen pulleahko varpuslintu, joka sukelta ravintonsa virtaavista vesistä jopa talvella. Sahakoski on ollut yksi koskikarujen vakituinen talvehtimispaikka.

Vehkajoen vesistöalueelle sijoittuu myös Kirkkojärvi, joka on nykyisin Natura 2000-ohjelmaan kuuluva luonnonsuojelualue. Kirkkojärvi on kansainvälisesti merkittävä lintuvesikohde. Miltei umpeenkasvanut järvi on edelleen kasvillisuutensa ja linnustonsa puolesta harvinaisen lajirikas ja tässä suhteessa Vehkajoen vesistön huomattavin järvi.

Vehkajoki on säilyttämisen arvoinen virkistykseen kannalta. Sen äärellä nauttavat luonnosta asukkaat, huviloiden omistajat ja kaikki ne lukuisat luonnonystävät, jotka hakeutuvat kauempaa Vehkajoen vesistölle.

VEHKAJOKI VESISTÖNÄ

Vehkajoen vesistö saa alkunsa eteläisemmän Salpausselän moreenialueelta laskien noin 40 km matkan jälkeen mereen Haminan kaupungin länsipuoliseen lahteen.

Vehkajoen vesistöalueen pinta-ala on 380 km², josta järvien osuus on 5,8 %. Suurimmat järvet alueella ovat Kirkkojärvi (213 ha), Kannusjärvi (166 ha), Haapajärvi (143 ha), Valkjärvi (143 ha) ja Piutulanjärvi (135 ha). Vesistöalueen pinta-alasta 60–70 % on metsää, 20–30 % suota ja 10–20 % peltoa.

Vehkajoen veden laadulle on ominaista tumma väri ja korkeat ravinnepitoisuudet. Korkeat väriarvot kuvastavat vedessä olevan humuksen ja raudan määrää. Vehkajoen vesi on myös luontaisesti savisameaa.

Vehkajoen vesistöalueella ei ole merkittäviä pistekuormittajia tai turvetuotantoalueita. Pääosa joen kuormituksesta on peräisin maa- ja metsätalouden hajakuormituksesta.

Vesipuidedirektiivissä (VPD) Vehkajoen alaosa on tyypiltään keskisuuri savimaiden joki ja sen ekologinen luokka on tyydyttävä. Korkeat humus- ja kiintoainepitoisuudet haittaavat lähinnä kalojen kutupaikkojen ja mädin puhtaana pysymistä.

Kalojen kannalta veden happipitoisuus, lämpötila ja happamuus ovat tärkeimmät lisääntymiseen ja viihtyvyyteen vaikuttavat tekijät. Vehkajoen veden pH-arvo on vaihdellut 6,0–7,2 välillä, ja pH on alhaisimmillaan keväisin sulamisvesien aikaan. Varsinkin kalojen mäti ja nuoruusvaiheet ovat herkkiä happamuudelle. Vehkajoen vesi on vain lievästi hapanta, eikä happamuus vaikuta lohikalojen lisääntymiseen. Happiarvot ovat vesinäytteiden perusteella olleet hyvät.

JOKILUONNON ELIÖSTÖ ON SOPEUTUNUT VIRTAAVIIN VESIIN

Valtaosa jokiemme ja purojemme kasvi- ja eläinlajeista vaatii elinympäristökseen virtaavan veden. Nämä lajit ovat vuosituhansien kuluessa perinnöllisesti sopeutuneet elämään virtaavassa vedessä. Muissa oloissa ne eivät pysty elämään.

Virtaaviin vesiin sopeutuneet eliöt joutuvat kestäämään veden virtauksen, toisaalta ne hyötyvät virtaavien vesien usein korkeasta happipitoisuudesta ja virtaavien vesien mukanaan kuljettamasta ravinnosta.

Monet virtaavien vesien kasvit ja eläimet pystyvät elämään vain luonnontilaisissa joissa ja puroissa. Esimerkiksi uhanalainen jokihelmisimpukka eli raakku (*Margaritifera margaritifera*) kuolee likaantuneista ja säännöstellyistä joista. Siksi myös alkuperäistä jokiluontoa olisi säilytettävä, jotta emme kadottaisi osaa luontomme monipuolisuudesta ja rikkaudesta.

Jokihelmisimpukka on tummanruskea, lähes musta nilviäinen. Se viihtyy etenkin Lapin joissa. Etelä-Suomessa ainoa lisääntymiskykyinen kanta on Tampereen tienoilla virtaavassa joessa. Lajia esiintyy kuitenkin paikoin myös muualla Länsi-Suomessa.

Vehkajoen vesistö on vielä maisemiltaan ja monilta osin jokiluonnoltaankin monipuolinen kokonaisuus, jota kannattaa vaalia tuleville sukupolville.

Jokihelmisimpukka

JOKIKASVIEN TÄYTYY KESTÄÄ VIRRRAN VETO

Vehkajoen vesistön näkyvimpiä vesikasveja ovat mm. keltakukkaiset jokileinikit, kurjenmiekat, ranta-alpit ja terttualpit. Vehka kasvaa rannoilla rehevänä, syvemältä löytyy mm. erilaisia vitalajeja, lumpeita ja ulpukoita. Koskikohdissa kasvaa sammalta ja leviää.

Jokileinikki

Kurjenmiekka

Virtaavan veden kasvien elinolosuhteet muovaa virta muuttaen alituisesti pohjaa ja kuljettaen sieltä hienojakoista, eloperäistä maa-ainesta pois. Vesikasvien ei tarvitse kestää taivutusta, mutta sitäkin enemmän aallokon ja virran vetoa. Vesikasveilta puuttuvat haihtumista estävä päällysketto ja ilmaraot. Vesikasvien lehti on usein hyvin ohut, vain muutaman solukerroksen paksuinen.

Virtaavien vesien eliöiden ravinto on useimmiten peräisin jokirantojen kasveista tai yläpuolisista järvistä, joten muista eliöyhteisöistä poiketen yhteisön oma kasvillisuus ei virtaavissa vesistöissä ole tärkein ravinnonlähde.

Lumme

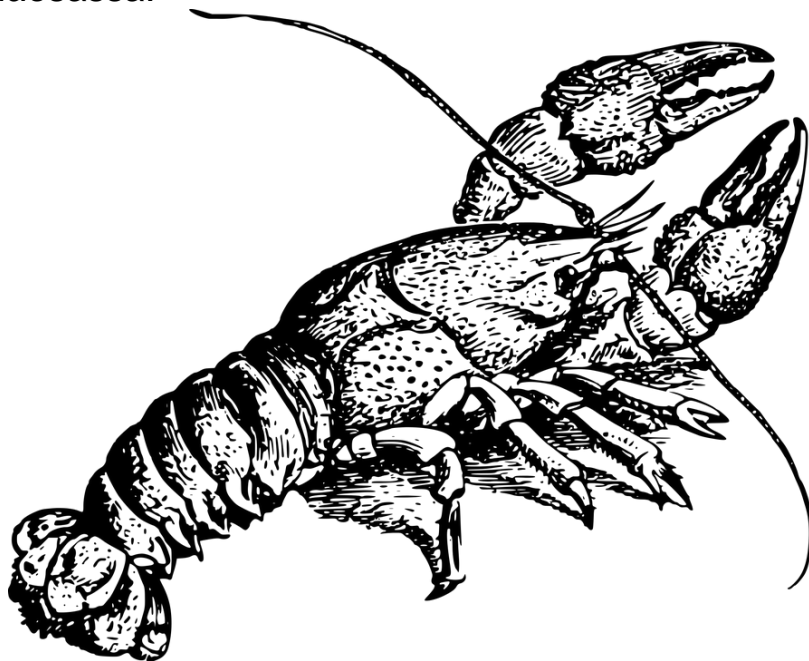
JOEN POHJALLA TUHANSIA ELÄIMIÄ NELIÖMETRILLÄ

Luonnontilaisten virtaavien vesien pohjalla elää neliömetrillä usein tuhansia useimmille tuntemattomia vesieläimiä kuten sudenkorentojen, surviaissäskien ja vesiperhosten toukkia, sukkulamatoja ja erilaisia simpukoita. Monet virtaavien vesien lajit ovat sopeutuneet elämän soran ja kivien pinnalla ohivirtaavasta vedestä ravintoa siepaten. Osa lajeista vaatii pehmeän pohjan eikä siten kykene valloittamaan vuolaimpia virtapaikkoja.

Pohjaeläimillä on tärkeä merkitys joki- ja puoluonnossa. Ne hajottavat rannoilta veteen kulkeutuneita kasveja ja muuta eloperäistä ainesta ja toisaalta ruokkivat virtaavien vesien kaloja.

Pohjanmaan Lestijoelta on löydetty koskistakin 3000-15 000 eläinyksilöä neliömetriltä. Mitenkään mahdollisesti siinä ei silti syötävää ole, sillä yhden taimenenpojan on laskettu syövän 1-10 neliömetrin reviirissään 14 000 ravintoeläintä vuodessa.

Kaikille tuttu pohjan myllertäjä on rapu, joka vaatii puhtaan veden elinympäristökseen. Jokien ruoppausta, perkauksia ja säännöstelyä rapu ei kestä. Rapurutto hävitti Vehkajoen vesistöalueen rapukannan 1960-luvun puolivälissä. Rapuruton jälkeen vesistöalueelle on siirtoistutettu kotimaista rapua ja myös täplärapua vuonna 1974. Täplärapuistutus ei kuitenkaan ole onnistunut. Kalastuskunnille suunnatun tiedustelun perusteella kotimaista rapua esiintyy nykyään kohtalaisesti tai heikosti Vehkajoen yläosassa.

AIKOINAAN MERITAIMENJOKI

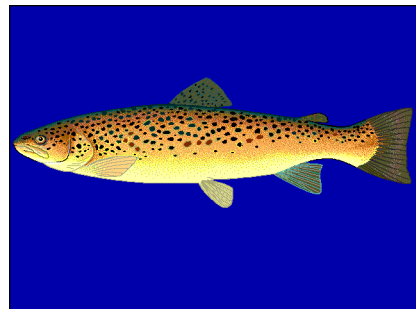
Vehkajoen vesistön yleisimmät kalalajit ovat hauki, ahven ja lahna. Vesistöön on istutettu mm. kuhaa, peled-siikaa ja järvitaimenta. Vehkajoessa on ollut oma meritaimenkanta, joka on kuitenkin hävinnyt joen patoamisen ja koskien perkausten seurauksena. Joen alaosaan nousee merestä taimenia ja Töytärinkosken pohjapadon rakentamisen (vuonna 2014) jälkeen kalat ovat päässeet nousemaan Myllykylän Myllykosken padolle saakka. Töytärin nousuesteen poistaminen on myös mahdollistanut taimenten lisääntymisen joen alaosalla ja poikasista on jo saatu sähkökalastuksissa Töytärinkoskesta ja Myllykoskesta.

Vaelluskalojen nousun Vehkajokeen estää Myllykosken myllyn pato n. 500 m päässä alavirtaan. Myllykoskeen on vireillä kalatiehanke, johon on saatu aluehallintoviraston lupa vuonna 2019. Kalatien tarkoituksena on turvata kalojen nousu Myllypadon ohi siten, että vedenpinnan taso yläpuolisessa patoaltaassa ei muutu nykyisestä. Samalla estetään patoaltaan kuivuminen alivirtaamalla ja alennetaan tulvakorkeuksia nykyisestä. Kalankulku myllypadon ohi varmistetaan avaamalla patoaukot ja rakentamalla myllypadon yläpuolelle pohjapato.

Vehkajokeen nousee vuosittain vaellussiikojä kudelulle loka-marraskuun vaihteessa. Vehkajoki ei ole ollut varsinainen lohijoki, vaikka jokeen todennäköisesti nousee myös satunnaisesti lohta. Joen alaosan kosket kuitenkin soveltuvat lohien poikastuotantoon.

Selvimmän Suomen jokiluonnon tuhoutuminen näkyy vaelluskalojen lisääntymisjokien vähenemisessä. Vesien pilaantuminen, jokien patoaminen ja liiallinen kalastus ovat karsineet taimenkantoja jo vuosikymmenten ajan. Merivaelteinen taimen on lisääntynyt alkujaan lähes kaikissa Suomen Itämeren puoleisissa joissa. Nykyisin alkuperäiseksi katsottu kanta elää meillä enää vain 15 joessa. Näistä yhdeksän laskee Suomenlahteen tai sen lähialueelle.

Vuoden 2019 uhanalaisuusluokituksessa meritaimen arvioitiin erittäin uhanalaiseksi. Jokialueella meritaimenkantojen tilaa parantavat muun muassa kunnostukset, kalatiet ja vesiensuojelutoimet.

MYLLYKYLÄ OLI JO KIVIKAUDELLA ASUTTU

Myllykylän seudulla on ollut asutusta kivikaudelta lähtien. Kivikauden ihminen metsästi ja kalasti elääkseen, hän kaipasi veden läheisyyttä sekä kuivaa ja valoisaa paikkaa asumukselleen. Meren pinta oli 20 cm ylempänä kuin nyt. Kivikaudella se merkitsi sitä, että Myllykylän Vehkjärven-Paijärven muodostama merenpoukama oli juuri sopiva asutukselle. Seudulta on löydetty useita kivilautisia esineitä: keihäänkärkiä, talttoja ja kirveitä.

Seuraava mullistus Myllykylän elämässä oli eränkävijöiden virta pohjoisesta etelään. Tämän tuhatluvun alussa koillisesta, Luumäeltä ja Lappeelta muutti väkeä Kirkkojärven kuuluille kala-apajille Vehkajokea pitkin Myllykylän ohi.

Vehkajoen kosket ovat olleet aikaisemmin keskeisiä kylän elämässä. Tämän kosken partaalle Märten Steven perusti Haminan-Vehkalahden seudun ensimmäisen sahan vuonna 1723 ja vielä tämän vuosisadan alkupuolella koskella järjestettiin tukkilaiskisoja. Sahakoskesta alavirtaan on toiminut myös lukuisia myllyjä 1600-luvulta lähtien.

TAMMEA, METSÄLEHMUSTA, JALAVAA...

Osa Sahakosken alueen lehtipuista ja pensaista on luonnonvaraisia, osa istutettuja. Lehtipuista tammi, metsälehmus, jalava, tuomi ja vaahtera saattavat olla luonnonvaraisia. Luultavasti kuitenkin osa niistäkin on istutettu, sillä mm. tammi esiintyy näillä seuduin harvoin luontaisesti. Pensaista terttuselja ja kuusama ovat myös joko luonnonvaraisia tai istutettuja.

Siperian harnepensasta esiintyy Karjalan kannaksella, mutta tänne se lienee istutettu. Samoin istutettuja ovat sireeni, koristekanukka, pihlaja-angervo ja komeaksi kasvanut lehtikuusi.

Tavallisista lajeista Sahakoskella kasvaa runsaasti mm. koivuja, pihlajia ja kuusia.

jalava

lehmus

selja

STEVEN – SAHAKOSKEN ISTUTUSTEN SUUNNITTELIJA

Christian Steven on yksi merkittävimmistä suomalaisista kasvitieteilijöistä. Hän syntyi Vehkalahdella vuonna 1781; opiskeli Turussa, Pietarissa ja Jenassa ja väitteli lääketieteen tohtoriksi vuonna 1798. Vuonna 1800 hän tapasi Pietarissa Etelä-Venäjän silkinviljelyn ylitarkastajan, joka otti hänet apulaisekseen ja jonka seuraajaksi hän pääsi sittemmin tittelillä Etelä-Venäjän maatalouden tarkastaja. Virkamatkoillaan mm. Kaukasuksella, Ukrainassa, Moldaviassa ja Krimillä hän löysi lukemattomia tieteelle uusia kasvilajeja. Hän lahjoitti Helsingin yliopistolle valtavan kasvikokoelmansa (kokoelmassa on yli 20 000 lajia).

Paras muistomerkki Stevenin elämäntyöstä on kuitenkin Nikitinin kasvitieteellinen puutarha Krimillä. Se perustettiin v. 1812 ja Steven johti sen alkutaivalta luoden pohjan korkeatasoiselle kasvitieteelliselle tutkimukselle.

Perimätieto kertoo Stevenin käyneen vanhoilla päivillään vielä Vehkalahdella ja silloin suunnitelleen myös Sahakosken puu- ja pensasistutukset.

VEHKAJOEN KOHTALO OLI VAAKALAUDALLA 1970-LUVUN LOPULLA

Vuosina 1911-1912 on Vehka- ja Paijärven lasku-uomia perattu ja järviä laskettu tulvien poistamiseksi sekä rantamaiden kuivattamiseksi.

Anomus joen yläosan perkaamiseksi on tehty vuonna 1945 ja alaosan uudelleen perkaamiseksi 1954. Vuonna 1959 pidetyssä kokouksessa oli hyväksytty suunnitelma Vehkajoen perkaamiseksi ja 13 vesistön järven laskemiseksi.

Vuonna 1960 pidettiin katselmustoimitus. Luvan myöntäminen kuitenkin lykkääntyi ja 1962 voimaan tulleen vesilain mukaan eivät selvitykset olleet riittäviä luvan myöntämiselle; hanke palautui täydentävään katselmukseen.

Vesihallitus laati Vehkajoelle uuden järjestelysuunnitelman, joka esitettiin ranta-asukkaille 1979. Uuden suunnitelman mukaan Vehkajoen vesistön järvistä olisi ryhdytty säännöstelemään Hainusjärveä, Kaituanjärveä ja Salmentojärveä.

Hainusjärven säännöstelyväli olisi suunnitelman mukaan 1,8 m, Salmentojärven 1,7 m ja Kaituanjärven pinta-ala olisi ollut säännöstelyn alarajalla 16 hehtaaria ja säännöstelyn ylärajalla 58 hehtaaria eli järvelle olisi muodostunut 42 hehtaarin säännöstelyvyöhyke, joka olisi talvella jäätynyt ja kesäisin ollut eroosion kuluttama kasviton säännöstelyranta.

Suunnitelmaan sisältyi myös laajoja perkauksia Paijärven ja Vehkjärven seuduilla. Samoin säännöstelyjärven lasku-uomat ja joen koskikapeikat olisi kaivinkoneella perattu. Salmentojärven pohjoisrannalle esitettiin pengerryksiä, samoin Paijärven rannoille.

Hankkeen suurin hyödynsaaja olisi ollut Haminan kaupunki, jonka vedenottoa järjestelyt olisivat helpottaneet muutamiksi vuosiksi (Hamina otti vetensä siihen aikaan Töytärinkoskelta). Myös maanviljelys olisi vesistön alajuoksulla hyötynyt tulva- ja kuivatushyödyistä n. 400 hehtaarilla. Hankkeen haitoista olisivat kärsineet jokivarren asukkaat ja ennen kaikkea jokiluonto.

Vesihallituksen laatimaa suunnitelmaa vastustettiin laajalti jokivarressa erityisesti rajujen säännöstelyjen takia. Jokivarren kalastuskunnat perustivat erityisen Vehkajoki-toimikunnan 1980 ajamaan joen suojelua.

Suunnitelman herättämä vastustus johti siihen, että vesihallitus vetäytyi hankkeesta.

Keväällä 1982 järjestelysuunnitelman katselmuksen alkukokous kuitenkin pidettiin. Tällä kertaa hankkeen hakijana oli Vehkajoen alajuoksun maanviljelijöiden perustama perkausyhtiö, joka joutuu maksamaan hankkeen toteuttamisesta koituvat kulut. Katselmukseen joutunutta suunnitelmaa oli jonkin verran pehmennetty alkuperäisestä; kuitenkin suunnitelman toteuttaminen laajoine perkauksineen ja muutaman järven säännöstelyineen olisi merkinnyt Vehkajoen vesistön luonnolle kohtalokasta iskuja.

Itä-Suomen vesioikeus ei myöntänyt lupaa järjestelysuunnitelman toteuttamiseen.

SÄÄNNÖSTELY JA JOKIUOMAN PERKAUS VOIVAT OLLA VESISTÖLLE TUHOISIA

Säännöstelyjen vesistöjen rannat syöpyvät ja erityisesti jokiosuuksilla maa voi sortua. Vesistön lähialueilla pohjaveden korkeus vaihtelee: säännöstelyn ollessa alarajalla vedenottamot saattavat kuivua jopa kilometrien päässä rannasta. Korkean veden aikana pohjavesikin nousee aiheuttaen lähialueilla maan vettymistä ja pohjaveden laadun heikkenemistä.

Erytyisesti pienissä, likaantuneissa ja humuspitoisissa säännöstelyaltaissa voi happitilanne lopputalvella vähäisen vesimäärän takia huonontua ja seurauksena voi olla kalakuolemia.

Joen ruoppaus aiheuttaa veden tilapäistä samentumista ja kiintoainespitoisuuden kasvua. Pysyvän haitan ruoppaus aiheuttaa tuhotessaan pohjaeläimistön ja siten kalojen ravinnon. Samoin ruoppaus tuhoaa kalojen kutupohjia ja suojapaikkoja.

Perkauksen vaikutukset ovat samoja kuin ruoppauksenkin. Lisäksi perkaukset voivat vapauttaa merenrannikon rikkipitoista sulfidisavialueilla vesistöihin eliöille vaarallista rikkihappoa. Joen perkaus voi myös tuhota suuria maisemallisia arvoja, kun luontaisen polveilevat jokiuomat suoristetaan vakioleveäksi kanavaksi.

VEHKAJOEN VESISTÖALUEELLA TEHTY PALJON KUNNOSTUSTOIMIA

Vehkajoen vesistöalueella on kunnostettu myös järviä kuten Vehkjärveä ja Pikku-Kannusjärveä. Myös useiden koskialueiden kalataloudellista kunnostusta on tehty. Kunnostustöitä on tehty pitkälti osuuskuntien ja paikallisten aktiivisten talkoolaisten kesken.

Kunnostustarvetta on vesistöalueella edelleen ja osakaskunnat jatkavatkin työtä vesistöalueen hyväksi aktiivisesti.

Vehkajoen vesistö on vielä maisemiltaan ja monilta osin jokiluonnoltaankin monipuolinen kokonaisuus, jota kannattaa vaalia tuleville sukupolville.

